

# Rassenlijst Bomen, startpunt bij aanleg van beplanting

De Rassenlijst Bomen is een goed hulpmiddel bij de aanplant van stedelijk groen, landschappelijke beplantingen en productiebos. Juist voor zulke aanplantingen is het belangrijk om de juiste kwaliteit te gebruiken, omdat de groei van bomen een zaak van lange adem is. De lijst biedt veel informatie over de genetische kwaliteit van bomen, de kwaliteitsborging van uitgangsmateriaal (rassen en opstanden), autochtone herkomsten en allerhande zaken die daarmee samenhangen.

— Sven de Vries Centrum Genetische Bronnen Nederland)

> DE RASSENLIJST KOMT TOT STAND onder verantwoordelijkheid van de Raad voor plantensoorten (Rvp) met behulp van vertegenwoordigers uit de sectoren kwekers, boomzaadhandel, afnemers, wetenschappelijk onderzoek en beleid. De lijst is afgestemd op de EU-bosbouwrichtlijn (1999/105/EG) "het verhandelen van teeltmateriaal voor bosbouwkundig gebruik". Deze richtlijn is in Nederland overgenomen in de Zaaizaad- en plantgoedwet (ZPW). Alle lidstaten van de EU zijn verplicht een rassenlijst op te stellen.

Alle EU-lidstaten zijn ook verplicht om hun rassenlijst periodiek te herzien, maar ze mogen daarvoor zelf een redelijke termijn bepalen. Nederland hanteerde hier tot nu toe een termijn van vijf jaar voor en publiceerde een gewijzigde Rassenlijst in boekvorm. Maar de Rvp heeft besloten om de Rassenlijst vanaf 2012 online uit te brengen. Groot voordeel hiervan is dat tussentijdse wijzigingen vrijwel meteen

zijn door te voeren, zodat de informatie altijd actueel is. Daarnaast heeft het online uitbrengen als voordeel dat de lijst laagdrempeliger en goedkoper beschikbaar is voor gebruikers. Hij hoeft per slot niet gekocht te worden.

De genoemde verplichting geldt uitsluitend voor richtlijnsoorten, maar de Raad heeft ervoor gekozen om ook niet-richtlijnsoorten van autochtone herkomst te vermelden in de lijst. Deze opname is in de categorie 'van bekende origine' (zie kader categorieën).

De procedure van toelating in de Rassenlijst Bomen is gewijzigd sinds de ZPW in 2006 in werking is getreden. Sindsdien beslist de Rvp over de samenstelling van de Rassenlijst waar het EU-richtlijnsoorten betreft (zie kader richtlijnsoorten). Wanneer het gaat om de toelating van niet-richtlijnsoorten ligt de verantwoordelijkheid bij het Bosschap (zie kader verantwoordelijkheden). Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) voert voor iedere toelating van uitgangsmateriaal op de Rassenlijst Bomen onderzoek uit en adviseert op basis hiervan de Rvp en het Bosschap. De criteria voor dit onderzoek zijn gebaseerd op de criteria voor de verschillende categorieën (zie kader categorieën). Bovendien beoordeelt het CGN of de genetische diversiteit van de populaties voldoende groot is.

## Aanvragen van nieuwe herkomsten

Aanvragen voor toelating van uitgangsmateriaal (rassen en opstanden) in een bepaalde categorie kunnen ingediend worden bij het Bosschap of direct bij het CGN. Voor richtlijnsoorten zet het Bosschap het verzoek om in een aanvraag bij de Rvp. De Raad beslist vervolgens of de opstand wordt toegelaten of niet. Voor niet-richtlijnsoorten beslist het Bosschap zelf over toelating (zie kader verantwoordelijkheden). Bij zowel het Bosschap als de Raad kan bezwaar worden ingediend over beslissingen.

Een (digitaal) aanvraagformulier is te downloaden op de websites van het Bosschap ([www.boschapp.nl](http://www.boschapp.nl)) en het CGN ([www.cgn.wur.nl](http://www.cgn.wur.nl)).

## Controle op de kwaliteit

De kwaliteitscontrole op uitgangsmateriaal wordt door de Naktuinbouw geregeld. Deze keuringdienst ziet toe op het naleven van de bepalingen uit de ZPW. Dat begint bij de zaadoogst. Hierbij wordt een basiscertificaat uitgeschreven waarop de relevante herkomstgegevens staan, de betreffende categorie uit de Rassenlijst en de hoeveelheid zaad. Dit certificaat blijft gedurende de hele teelt gekoppeld aan de partij planten die uit dat zaad zijn gekweekt.

De Naktuinbouw volgt zo'n partij tot aan de verkoop. Bij verkoop moet de kweker een leverancierscertificaat meeleveren. Dat gebeurt middels een afleveringsbon waarop de nodige informatie is gegeven (soortnaam, geleverde hoeveelheid, leeftijd, teeltwijze en herkomst). Er hoort dus altijd een formulier met informatie over de partij planten bij een levering te zitten; indien dit niet het geval is kan het zijn dat er niet geleverd wordt wat besteld is.

Dit formulier geeft de afnemer zekerheid over de bosbouwkundige kwaliteit. Dit draagt bij aan het duurzaam aanleggen en beheren van bossen en beplantingen, omdat alle herkomsten in de Rassenlijst geselecteerd zijn op kwaliteit, waarbij de 4 categorieën een verschillende mate van zekerheid van resultaat leveren. Zo is bijvoorbeeld van het plantmateriaal uit de categorie 'getest' in langlopende proeven bewezen dat de planten na aanleg een hoog slagingspercentage vertonen, goed aan onze klimatologische omstandigheden zijn aangepast, goed groeien en een rechte vorm vertonen zonder veel gaffels of zware takken. Dat betekent uiteindelijk ook een hogere productie op dezelfde oppervlakte in een kortere tijd. Het woord duurzaam wordt hier bewust gebruikt, omdat de beplantingen niet alleen op korte termijn een grote mate van zekerheid geven met betrekking tot aanslaan en groei, maar ook voor de toekomst is er meer zekerheid op goede resultaten. En de wetenschap dat het materiaal een grote genetische diversiteit bezit garandeert ook in de toekomst de mogelijkheid van aanpassing aan eventueel veranderende (klimaat) omstandigheden. Daarmee draagt het gebruik van de Rassenlijst





foto Sven de Vries, CGN

Een proefveld waarin duidelijk twee verschillende resultaten te zien zijn (links en rechts van het piketpaaltje) qua groei potentie en vorm van zomereik.



foto Sven de Vries, CGN

Een populierenproefveld, waarin 'Robusta' begin oktober vrijwel volledig bladloos door populierenroest staat naast 'Koster', die ongevoelig is voor roest en waar ook het groeiverschil duidelijk waarneembaar is.



foto Jitze Kopinga



foto Jitze Kopinga

*Linksmidden:* bosrand van het Holsetterbos, Limburg met recentelijk toegelaten autochtone herkomst van haagbeuk (*Carpinus betulus*).

*Linksonder:* recentelijk toegelaten autochtone herkomst van haagbeuk in het Holsetterbos, Limburg.

*Boven staande foto:* veelvuldig uitgelopen stobbe van recentelijk toegelaten autochtone herkomst van haagbeuk in het Holsetterbos, Limburg.



foto Jitze Kopinga



Bomen bij aan een goede invulling van doelstellingen bij de aanplant van stedelijk groen, landschappelijke beplantingen en productiebos, voor nu en voor de toekomst.

### Hoe wordt de Rassenlijst gebruikt?

Optimaal gebruik van de Rassenlijst houdt in al voor het bestellen van een bepaalde herkomst bij een boomkweker kenbaar te maken waar de voorkeur naar uit gaat (zie kader inhoud rassenlijst). De kweker kan dan op zijn beurt daar mee rekening houden bij het bestellen van zaden van de gewenste herkomst. De voorkeur voor bepaalde herkomsten hangt natuurlijk af van de doelstelling van de aanplant. Zo zal het bij herstelwerkzaamheden in een natuurgebied gewenst zijn plantmateriaal te gebruiken van autochtone herkomst. Die zijn ruimschoots te vinden in de Rassenlijst, maar wanneer de beheerder een meer specifieke wens heeft voor bepaalde herkomsten uit een bepaald gebied bijvoorbeeld, dan kan de kweker daar bewust zaden van bestellen. Indien een eiken beplanting wordt aangelegd met de bedoeling hoogwaardig hout te produceren, dan kan het best gevraagd worden naar plantmateriaal van de eiken zaadgaard of materiaal uit de categorie 'getest'. Dan is de zekerheid dat dit materiaal op zal groeien tot een opstand met een groot aantal goede 'kwaliteit stammen' het grootst. Hetzelfde geldt voor de aanleg van bijvoorbeeld een populierenbeplanting; maak een keuze uit het sortiment populieren klonen, waarbij voor het stedelijk gebied de vrouwelijk bloeiende klonen niet worden aanbevolen ivm pluïsvorming of waarbij duidelijk wordt aangegeven wat de roestgevoeligheid is voor een bepaalde kloon evenals de groei- en productieverwachtingen. Bij "belangrijke toepassingen" worden verder nog een aantal kloon specifieke eigenschappen aangegeven, bijvoorbeeld of een kloon geschikt is voor aanplant in het kustgebied of juist niet. Het juiste gebruik van de rassenlijst vergroot dus de kans van slagen en het behalen van de doelstelling van de aanplant.<

Sven de Vries, [sven.devries@wur.nl](mailto:sven.devries@wur.nl)

Voor het bestellen van plantmateriaal in de seizoenen 2011 en 2012 zal nog gebruik gemaakt moeten worden van de bestaande Rassenlijst Bomen; deze kost €54,= en is te bestellen via: [gsb@casema.nl](mailto:gsb@casema.nl) of via: 035-8889308

## Categorieën

Per categorie zijn de minimumeisen voor toelating aangegeven in de Zaaizaad- en plantgoedwet: De categorie 'van bekende origine' (SI, source identified) is voorbehouden aan teeltmateriaal, dat afgeleid is van uitgangsmateriaal van autochtone herkomst met een grootte van minimaal 30 genetisch verschillende individuen. Hierdoor zijn autochtone herkomsten gecertificeerd in de handel te brengen, zonder dat voldaan hoeft te worden aan houtteeltkundige criteria die voor autochtoniteit minder relevant zijn, zoals rechttheid en een bepaalde vorm van betakking.

De bosbouwkundige kwaliteit van autochtoon uitgangsmateriaal ligt in de ecologische waarde ervan. Dit materiaal heeft zich geleidelijk aan en door de eeuwen heen ontwikkeld in samenhang met klimaat en omgeving. Denk bijvoorbeeld aan het bloeitijdstip en het uitlopen van bomen en struiken, in samenhang met de ontwikkeling van insecten, vogels en bodemplanten in de omgeving.

Bij het gebruik van teeltmateriaal in bos met een natuurdoelstelling en in natuurterreinen is deze ecologische kwaliteit van cruciaal belang. Het gebruik van materiaal uit andere streken kan verkeerd uitpakken voor de bomen zelf, maar zou ook de samenhang met de overige flora en fauna ernstig kunnen verstoren. Nederland is internationale verplichtingen aangegaan om de biodiversiteit in stand te houden. Dat betekent dat autochtoon materiaal niet alleen moet worden gekoesterd, maar ook gecontroleerd moet worden gebruikt.

### De overige categorieën in de Rassenlijst:

'Geselecteerd' (S, selected), 'gekeurd' (Q, qualified) en 'getest' (T, tested). De indeling in de genoemde categorieën maakt de lijst toegankelijk voor alle groenvoorzieners van bos, natuur en landschap. Teeltmateriaal uit de categorie 'geselecteerd' is geschikt voor aanplant op grond van bepaalde erfelijke wetmatigheden. Hiervoor zijn alle bomen in de ouderopstand beoordeeld, niet het teeltmateriaal zelf. Afhankelijk van de boomsoort is gelet op boomvorm, niet teveel en dunne betakking en verdere groei- en gezondheidsaspecten.

Materiaal is ingedeeld bij de categorie 'gekeurd', als alle bomen van een zaadgaard (dit is een speciaal voor zaadoogst aangelegde beplanting) individueel zijn beoordeeld volgens bovenstaande criteria. Deze categorie geldt dus alleen voor zaadgaarden. Voor de categorie 'getest' moeten nakomelingen van de verschillende ouderopstanden in aangelegde proefvelden met elkaar en met een voor de praktijk bekende herkomst als referentie zijn vergeleken (bijvoorbeeld 'Ede-de Klomp' bij zomereik). Ditzelfde geldt voor klonen, waarbij bijvoorbeeld voor populieren de alom bekende kloon 'Robusta' als referentie wordt gebruikt. Slechts die ouderopstanden (herkomsten) en klonen die op deze wijze hun meerwaarde hebben bewezen, worden opgenomen in deze categorie. Behalve eerder genoemde criteria zijn voor de categorie 'getest' het tijdstip van uitlopen en het slagingspercentage na aanleg beoordelingscriteria. Deze twee criteria bepalen in hoge mate de aangepastheid van het teeltmateriaal aan het Nederlandse klimaat.

## Verantwoordelijkheden

Wie is verantwoordelijk voor toelating van herkomsten op de Rassenlijst en aanspreekbaar bij een verschil van mening en wie spelen er verder nog een rol in dit proces?

Aanvraag voor toelating van alle soorten komt binnen bij Bosschap -> Bosschap vraagt advies aan CGN voor alle soorten ->

- Bosschap beslist zelf over toelating van niet-richtlijnsoorten (eventueel bezwaar mogelijk bij bestuur Bosschap)-> plaatsing op Rassenlijst -> materiaal komt onder keuring van Naktuinbouw op de markt met een certificaat waarop de betreffende categorie van de rassenlijst is vermeld
- Bosschap geeft aanvraag voor toelating van richtlijnsoorten door aan Raad voor plantenrassen met een afgewogen (positief of negatief) advies-> Raad voor plantenrassen beslist over toelating van alle richtlijnsoorten (eventueel bezwaar mogelijk bij bezwarencommissie van de Raad voor plantenrassen) -> plaatsing op Rassenlijst -> materiaal komt onder keuring van Naktuinbouw op de markt met een certificaat waarop de betreffende categorie van de rassenlijst is vermeld

## Begrippenlijst

- Bosbouwkundig gebruik: dit is de toepassing van alle bosbouwkundig teeltmateriaal (volgens de EU-bosbouwrichtlijn) in bossen en landschappelijke beplantingen die vallen onder de Boswet.
- Autochtone opstand/herkomst: een opstand of herkomst is autochtoon als deze zich sinds zijn spontane vestiging na de ijstijd ter plekke altijd slechts natuurlijk heeft verjongd. Of, als de verjonging kunstmatig was, aangeplant met materiaal uit een nabije autochtone opstand.
- Uitgangsmateriaal: dit is de opstand of de zaadbron waaruit het teeltmateriaal afkomstig is. Het kan ook de moederplant (van een ras) zijn waarvan vegetatieve delen afkomstig zijn voor de productie van klonaal materiaal.
- Teeltmateriaal: dit is al het materiaal dat afkomstig is van uitgangsmateriaal. Het kan bestaan uit zaden, plantendelen of plantgoed.
- Herkomst: dit is de groeiplaats van een opstand. De betreffende opstand krijgt de naam van die groeiplaats als herkomstnaam.